

Hayatın Anlamı ve Tanrı'ya İtaatsizlik: Telafi Teodisesi Bağlamında Bir Temellendirme

The Meaning of Life And Disobedience to God: A Foundation in The Context of Compensation Theodicy

**Mahmut
ÇALIŞKAN**

İstanbul
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Enstitüsü
İstanbul/Türkiye

feylesofmamut@
gmail.com

ORCID: 0009-
0009-0479-573X

Özet

Bu çalışma, insanın ahlaki kötülüğünün mahiyetini anlama girişimidir. Bu kapsamda ahlaki kötülük sorunu, din felsefesinin bir sorunu olarak ele alınmıştır. İnsan düşünen, özgür ve eylemde bulunan bir varlık olarak evrenin en özelidir. Bu konumuyla özel ve özgün bir doğaya sahip olan insanın kötülük yapabilmesinin bir anlamı olmalıdır. Korkunç ahlaki kötülüklerin etkisi ve üstesinden gelme pratiğinin teolojik ve ontolojik anlamı insan odaklıdır. Keza insanın ahlaki kötülüğünün varoluşsal bir bağlamı vardır. Bu bağlam Tanrı'ya itaat ve itaatsizlik sorunu olarak belirebilir. Bu itaatsizlik, kötülükler karşısındaki insanın çaresizliğidir. Bu çerçevede korkunç ahlaki kötülüklerin failinin cezalandırılma durumu Tanrı'ya itaatsizlik sorununu çözümler mi? Cennet ve Cehennem'in ahlaki iyi ve kötünün anlamlandırılmasında tamamlayıcılığı nasıl açıklanabilir? Bu sorular, "İnsanın kötülük yapmasının anlamlandırılması teolojik bir telafiyi gerektirir." hipotezi çerçevesinde tartışılacaktır. İnsan kötüyü mücadelesinde Tanrı'ya güvenir. Çünkü insan adalet talep eder. Bu da telafi teodisesidir. İnsanın anlam arayışı daha iyi bir yaşam arzusudur.

Anahtar Kelimeler: Hayatın Anlamı, İtaatsizlik, Tanrı, Telafi Teodisesi, Kötülük

Sorumlu yazar:

Mahmut
ÇALIŞKAN

İstanbul
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Enstitüsü
İstanbul/Türkiye

Abstract

This study is an attempt to understand the nature of human moral evil. In this context, the problem of moral evil is addressed as a problem of the philosophy of religion. As a thinking, free and active being, human beings are the most special beings in the universe. With this position, there must be a meaning for human beings, who have a special and unique nature, to be able to do evil. The theological and ontological meaning of the effect of terrible moral evils and the practice of overcoming them is human-centered. Likewise, human moral evil has an existential context. This context can appear as the problem of obedience and disobedience to God. This disobedience is the helplessness of human beings in the face of evils. In this context, does the situation of punishing the perpetrator of terrible moral evils solve the problem of disobedience to God? How can the complementarity of Heaven and Hell in the meaning of moral good and evil be explained? These questions will be discussed within the framework of the hypothesis that "Making sense of human evil requires a theological compensation." Human trusts God in his fight against evil. Because human demands justice. This is also a theodicy of compensation. Human's search for meaning is a desire for a better life

Keywords: Meaning in Life, Disobedience, God, Compensatory Theodicy, Evil

Makalenin referans gösterilmesi:

Çalışkan, M,
(2025). Hayatın
Anlamı ve
Tanrı'ya
İtaatsizlik: Telafi
Teodisesi
Bağlamında Bir
Temellendirme,
SCAR, 2025;
4(1), 1-07

GİRİŞ

İnsanın ahlaki doğasının doğuştan bahsedilmiş özellikte donatıldığı ve kalıtsal bir boyutunun olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte insanın ahlaki doğasının bütüncül olarak şekillenmesinde çevresel faktörlerin de etkisinin olduğu değerlendirilmektedir. İnsanın hem doğuştan gelen bahsedilmiş hem de çevrenin etkisiyle oluşturulmuş özgünlüğü onun varoluşsal durumunu katmanlaştırır. Bu konumuyla insan toplumun bir parçası olarak var kalır. Bu var kalışıyla varoluşunu deneyimler.

İnsanın iyi oluşunun ve iyi kalmak istemesinin bir anlamı olduğu gibi ahlaki olarak kötü olduğu ve kötülük yapmasının da bir anlamının olması gerekir. İnsan mutlak kötü değildir. İnsanın kötülüğü sadece eylemlerinin sonucuna değil niyetlerine de bağlıdır. İnsan eylemlerini, niyeti, tercihi ve sonucu bakımından bütüncül olarak değerlendirmek insanın eylemlerinin kötülükle olan ilişkisini içsel ve dışsal bağlamda bir arada ele almayı gerektirir. İnsanın bütün eylemleri kendi doğasından bağımsız değildir. Çevresel imkan ve şartlara da bağlıdır. Bütün bu gerekçeler, insanın saf kötülük kapasitesini belirler.

Varoluşunun anlamını arayan insanın idrak ve eylem kapasitesi, özgürlüğüyle bütünlenir. Bu sürecin anlamlandırılmasında insanın ahlaki kötülüğünün panoramik bir serimlemesi yapılabilir. Öyle ki insan düşünen, akleden, arzu eden, güç arayan ve irade hürriyetine sahip bir varlıktır. Bu kapasitesiyle insanın ahlaki kötülüğü hayatın anlamı açısından felsefi bir sorun olarak ele alınabilir. Bu anlam arayışı ayrıca ölümsüzlük düşüncesiyle kesişir. Bu kesişim varoluşçu bağlamda bir teodise önerisine dönüşebilir. Bu öneri telafi teodisesidir. Bu teodise ölümsüzlüğü ödünler. Bu gerekçe, insanın anlam arayışı ile ahlaki kötülüğünün bir sonucu olarak ilahi adalet gereksinimidir. Kötülük doğal ve ahlaki çeşidiyle bir telafiyi imler. Bu telafi, ödül ve cezayı olumlar.

İnsan sadece kötülük yapmaz. Kötülüğe de maruz kalır. O halde bu ahlaki kötülüklerinin tamamlayıcı unsuru olarak insanın hak ve adalet araması bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın hem dünyevi hem de teolojik boyutu vardır. Dünyevi boyutu seküler hukuk dolayımıdadır. Teolojik boyutu ise Tanrısal hikmettir.

1. Hayatın Anlamı ve Ahlaki Kötü

İnsan kendi anlam ve amaçlılığının farkında olan bir varlık olarak varoluşsal kaygı içindedir. Bu kaygıların sürecinde, her şey yolunda gitmediğinde umutsuzluk ve tedirginlik belirginleşir. Hayatın olağan akışının normalin dışında seyrettiğini deneyimleyen insan hayatın anlamını da olumsuzlamaya başlar. Bu süreç hayatın anlamının varoluşsal krizini önceler. Niçin yaşaması gerektiği ya da niçin yaşamaması gerektiği girdabına düşebilen insan için var kalmak varoluşsal bir endişeye dönüşebilir (Tokat, 2014, s. 27-29). İnsanın, hayatın anlamı karşısındaki felsefi tutum ve yönelimi, hayata olan bağlılığını ya da hayatın anlamsızlığı ve kötülüğüne yönelik isyan girişimini de örüntüler.

İnsan sınırlı ve sonlu yaşamı çerçevesinde, kendisini ve hayatın anlamını sorgular. Öyleki insan bir “anlam arama istenci”ne sahiptir. İnsanın bu anlam arama istenci varoluşsaldır. Anlam istencinden yoksun bir kişi, varoluşsal bir değersizlik duygusuna kapılır. Anlam istencinin peşinde olan insan için hayatın anlamını sorgulama da varoluşsal bir ihtiyaçtır. İnsan hayatında acının, kötülüğün bir anlamı olduğu gibi iyiliğin ve sevginin de bir anlamının olduğunu deneyimleme bu varoluşsal ihtiyacın yansımalarıdır (Frankl, 2021, s. 105, 111, 116). İnsan kendi sınırlı ve sonlu doğasının farkında olup anlam arama sorumluluğu içerisinde hayatın geçiciliğine yönelik tutumu hayatın anlamsızlığı noktasına insanı itmemelidir. Bu iyimser tutum, insanı hayatın anlamını isteme noktasında eylem odaklı bir sürece yönlendirir. İnsan kendi varoluşunun geçiciliğini fark eder. İnsanın bu korkunç kötülüklerle mücadele azmi, insana mutluluk kazandırmasa da acı ile nasıl başa çıkabileceğine yönelik katkı sunar (Frankl, 2021, s. 125, 141).

Hayatın anlamsızlığı ve kendisinin de bir anlam ifade etmediği çaresizliği içerisinde insan, korkunç ahlaki kötülüklerle yönelebilir. Bu noktada ahlaki kötülüğün kaynağı insanın anlamsızlığını deneyimleme sürecinde düğümlenir. İnsan kendi yaşamının anlamını bilinç düzeyinde sorgulaması, korkunç ahlaki kötülüklerin önlenmesine de gerekçe oluşturur. İnsan geçiciliğinin ve ölümlülüğünün farkında olan bir canlı olarak ontolojik ve varoluşsal bir gerilim sürecinde boşluk hissine kapılabilir (Frankl, 2019, s. 102, 103). Varoluşsal gerilim seyrinde insanın hayatın anlamsızlığına kapılma serüveni korkunç ahlaki kötülüklerin farklı

bir boyutunu yansıtır. İnsanın niçin kötülük yaptığı sorunu da bu noktada farklı bir anlam bulmuş olur.

Kötülük kurmaca, kurgusal ya da sadece teolojiye ait bir kavram değildir. Kötülüğün varlığının da anlamı olması elzemdir. İnsana ve ait olduğu doğal ortama verilen zararın boyutları ahlaki kötülüğün açıklanması ve tanımlanmasında belirgindir. Öyleki ahlaki olarak kötü bir eylemi yapan birisi için “niçin” bu eylemi yaptığı ile ilgili bir soru sorulduğunda “Çünkü kötü biriydi.” cevabı alınabilir. Bu eylemi hangi şartlarda gerçekleştirdiği ise farklı bir sorun olarak belirir. Özgür ve akıl sahibi birinin “kötü” olarak nitelenmesi, kötülüğü niçin işlediği ve bu eyleminin anlamının ne olduğu sorunu insanı saf kötü yapmaz. İnsanın kötü şartlara ve kötülük yapabilme motivasyonuna sahip bir fail olarak o eylemi “niçin” yaptığı sorgulanır. Bunun içindir ki ahlaki kötülük ile failleri arasında bir bağ vardır. Bu bağ, insanın sınırlarını çerçeveler. Bu sınır ve çevresel şartların ihlali, kötülüğe kapı aralar. Çünkü sınırı aşma arzusu hepimizde vardır ve uygun koşulların ortaya çıkmasını bekleriz. İnsan özgürce, rasyonel ve bilinçli olarak sınırlılığını ihlal edip istediğini yapabilme gücüne sahiptir. İnsanın bu yeti ve özellikleri onun kötülük yapma kapasitesini donatır. İnsanın kötülüğü ve kötülük yapabilme olanağı sadece özgürlüğü ile ilgili değil insanlık durumuyla da ilgilidir. İnsanın sınırlarını korumak, insanın iyi kalma şartlarının sınırlarını da belirler. Bunun içindir ki insan koşullar karşısında çaresiz kalabilir. Bu noktada insanın içinde bulunduğu durum, sınırlarını örür. İnsanın sosyal mesafesi ve sınırları, kötülük yapma potansiyelinin izini taşır. İnsanın bu sınırlılığında ahlaki kötülüğü mitsel bir güce sahiptir (Cole, 2022, s. 13, 26, 77, 141). Ahlaki kötülük meselesi; insanların karakterlerini, motivasyonlarını ve eylemlerinin boyutlarını betimlemek olarak bir tarif yapmanın ötesinde dünyanın ahlaki tasvirinin ayrılmaz bir parçası oluşunun anlaşılmasına yardımcı olduğu yönündeki anlatım yöntemi bu sorunu mitolojik bir bağlama yönlendirir. Bu da sorunun tarif edilemez ve anlaşılamazlığı çerçevesinde temellenir. İnsan saf kötülük olarak başkasına acı çekirtme kapasitesine sahip biriymiş gibi görünse de belirli ve güç koşullarda insanların korkunç şeyler yapabileceğini farklı bağlamları dikkate alınarak insanın bu kapasitesinin ıslah edilebileceği de değerlendirilmelidir. İnsanın kötülüğünün anlaşılmasını ifade eden kötülük söylemi veya “kötülük miti” burada düğümlenir. Kötülüğün bu kara delik olarak nitelenen boyutunun anlamlandırılması mitolojik bir anlatıyla mümkündür (Cole, 2022, s. 278, 282). Bu mitolojik yaklaşım, teolojik görünüme bürünür. Problemin bağlamını insan yerine dışsal bir zemine bağlamak ki bu şeytan bile olsa problemin önerilen çözümü kurgusaldır ve insanı dışlamaktadır. Cennet’ten düşüş anlatısı kötülüğün kökeni değildir. Bu anlatı, hayatın başlangıcını imler. Tanrısal yasaya itaatsizliği sembolize eden bu anlatı; kural ve yasaya uymayı, yapılanların bir bedelinin olduğunu ve haddi aşmanın varoluşsal gerilimini pratikleştirir.

2. Ahlaki kötülüğün Varoluşsallığı ve Tanrı’ya İtaatsizliğin İmkânı

Ahlaki kötülükler bağlamında hayatın anlam ve amaçlılığının olumsuzlanması olanaksızdır. Ahlaki kötülükler merkeze alınarak hayatın anlamsızlığını ve amaçsızlığını olumlamak daha mümkündür. Korkunç ahlaki kötülüklerle maruz kalmış birisi için “Hayatın anlamını nedir?” sorusu anlamsız bir içeriği barındırabilir. Korkunç ahlaki kötülükler karşısında insanın dayanma gücü ve kötülüklerin üstesinden gelme pratiği etkisizleşebilir. İnsan, Tanrı’nın gücünü ve mutlak iyiliğini sorgulamaya yönelip Tanrı’ya karşı itaatsizliğinin dolayımında hayatın bir anlamının olmadığı sonucuna da varabilir. Bu durum, insanın varoluşsal çaresizliğinin dışı vurumunu yansıtır. Bu bağlamda insanın hayatının anlamını sorgulama çabası, daha iyi bir hayat yaşama amacına yönelik olup çekmiş olduğu acıların izahına yönelik bir girişimdir. İnsanın gücü ve refahı hayatın anlamı için araçsal bir geçiş ifade etse de Tanrı inancı, hayatın anlamı noktasında en önemli referanstır (Eagleton, 2019, s. 26, 29). İnsanın mutluluk, huzur ve refah içinde yaşaması her zaman mümkün değildir. Bu gerekçeyle hayatın anlamsız olduğunu ortaya koymak sübjektif bir tutumdur. Hayatın

anlamının birçok bileşeninin olduğu göz önüne alındığında hayatın anlamının insanın gücü ve sınırlılığı kapsamında bir anlamı ifade ettiği görülmektedir. İnsanın yaşam kalitesi, hayatın anlamının sorgulanma sürecinde Tanrı inancıyla birlikte etkindir. Alet yapan, üreten, refah ve huzur içinde hayatını devam ettiren bir insan için hayatın anlamını sorgulayıp varoluşsal konumunu doyuma ulaştırması yaşamsal mutluluktur. Hayatın anlamını sorgulama süreci teolojik bir bütünlemedir. Mutluluk ve anlam arayışı Tanrısal güven gereğidir. Teodise de insan merkezli ahlaki kötülükleri anlama ve çözümleme noktasında, iyimser perspektiften insanın bu boyutuna odaklanır. Bununla birlikte insan her türlü ahlaki kötülük ve acı karşısında da anlam ve amaç üreterek yaşam motivasyonunu daha verimli hale getirebilir. Teodise arayışı bir anlam bulma gayretidir.

İnsan, anlamın reçetesini yazamaz. Kendi potansiyelliği çerçevesinde anlamı keşfeder ve bu istenç üzere vardır. Olup biten acı ve ahlaki kötülüklerin anlamını Tanrı merkezli aramaktan farklı olarak acı ve ahlaki kötülüklerin odağına insanı ve onun yapıp ettiklerini koyduğunuzda insanın acı ve kötülükleri anlamlandırma sürecinde etkili bir güzergah belirlenmiş olacaktır. Bu noktada ahlaki kötülüklerin korkunç boyutlarının değerlendirildiği çağdaş din felsefesinde Tanrı'nın varlığının aleyhine konumlanan filozofların, sorumluluğu Tanrı'ya yüklemeleri insan odaklı yaklaşımı imkansız kılmaktadır. Oysaki korkunç ahlaki kötülükler olup biterken insanın insana karşı sorumluluğu sorgulanmalıydı. Korkunç kötülüklerle maruz kalınırken, ötekisi; acılarla mücadele ederken insan neredeydi ve ne yapıyordu (Frankl-Lapide; 2021, s. 78, 81)? Bu süreçte insanın durmadan bir suçlu aramasının sonunun Tanrı'ya varması, insanın sorumluluğunu sorgulanmasını gerektirir. Bu nedenle kötülükler karşısında doğrudan Tanrı'nın suçlanması, insanın sorumluluğunun ve özgürlüğünün göz ardı edilmesi korkunç ahlaki kötülüklerin anlamlandırılmasında insanın “varoluşsal süflileşmesi” sorununu gündeme getirir. Bununla birlikte olup biten her şeyden insanın sorumlu oluşu, insanı varoluşsal bir mücadele sürecine yönlendirir. İnsanın bu yönelimi, Tanrı'yı inanılabilir mutlak bir güce dönüştürür.

Ahlaki kötülükler karşısında Tanrı'nın varlığının sorgulanmasından farklı olarak Tanrı'ya bu kötülüklerin varlığının anlamının ne olabileceğine yönelik bir soru yöneltmek problemi anlamaya yönelik önemli bir açılım olacaktır. Bu da olup biten bütün ahlaki korkunç kötülükler ve acılar ekseninde insanın anlam açlığının bileşenini kurgular. Öyle ki insanın anlam arama açlığı kendi varoluşuna emanet edilmiştir. Bu durumda insan anlam arama zahmetine müracaat etmiştir. İnsan sadece haz arayan bir canlı değil anlam arayan yegâne varlıktır. İnsanın bu anlam arama mücadelesi Tanrı'ya olan güveninin bir çıktısıdır (Frankl-Lapide, 2021, s. 33, 34, 44, 47). Bu süreçte insan kendi varoluşunu kendisine borçlu olmadığının farkındadır. İnsan bütün olup bitenin bilinci ile Tanrı'nın huzuruna çıkacağı günü beklemektedir. Bu farkındalıkla insan Tanrı'ya olan güvenini hayatın anlamı perspektifinde içselleştirmektedir.

Hayatın bütün akışkanlığı içerisindeki anlamını sorgulamak, varlığın ve hayatın nihai anlamını da kavramaya çalışmaktır. Bu noktada insan varlık alemi ile Tanrısal dünya arasındaki farkı aşamaz. Bunun içindir ki insan “nihai anlamı” kavrama yeteneğinden mahrumdur. Bu da onun sınırlı ve sonlu doğasının dolayımında gerçekleşir. İnsanın bu sınırlılığı çerçevesinde ve ahlaki kötülüklerin etkisinde Tanrı'ya güvenilir. Korkunç acı içerisinde olan bir insanın doktoruna güvenmesi, bu bağlam üzeredir. Bu süreçte insanın Tanrı ile olan anlam odaklı ilişkisi insan ile hayvan arasındaki benzerlik ve farklılık özelinde temellendirilebilir. İnsani özellikler hayvani yetileri de içerirler. İnsana ait özellikler ise Tanrısal olanın varlığında genellenir (Frankl; 2018, s. 175, 176).

Her insanın ahlaki korkunç kötülükler karşısındaki dayanma gücü farklıdır. Bu kötülüklerin üstesinden gelme pratiğinin farklılığı, maruz kalınan kötülükler ile hayatın anlamı arasında kurulması muhtemel temel bir ilişkinin de farklı yönlerini ortaya koyar. Bu

çerçevede ele alınan ahlaki kötülüğün varoluşçuluk eksenli değerlendirilmesi özellikle sosyal psikoloji, varoluşçu psikoterapi açısından da kıymetlidir. Bu da telafi teodisesi yaklaşımının disiplinler arası boyutunu göstermektedir. Telafi teodisesi maruz kalınan kötülüklerin anlamlandırılmasını içerir. Her bağlamda insan yaptığı için karşılığını görecektir. Bu teolojik bağlamda günah, hukuki olarak suç veya insanlar arası ilişkilerde nankörlük olarak isimlendirilir. Bu kötülüklerin bir karşılığı olacaktır. Bu teolojik bağlamda telafi teodisesidir.

3. Telafi Teodisesi

Dünyada kötülüğün niçin bu kadar çok olduğu sorunu, insanın neden kötülük yaptığı problemi ile yakından ilgilidir. Tanrının güç, irade, bilgelik ve iyiliğinin yetkinliğinin yanında dünyadaki kötülüklerin varlığı ya da insanın kötülük yapabilme potansiyeli teolojik bir çelişki ya da çatışmayı gösterse de problemin çözüm odağının insanın gücüne ve sınırlılığına yönlendirilmesi, teistik bakışın karşısında bir konumlanma değildir. Kötülüklerin ontolojik bağlamını teolojik seviyede ilahi sorumluluk ve suçluluk bağlamında Tanrı düşüncesinde aramak, insanın neden kötülük yaptığı sorununun zeminini kaydırır. Tanrı, insanın iyiye de kötüye de meyilli olarak yaratılmasından dolayı suçlanamaz. İnsanın kötülüğünün ya da kötülük yapabilmesinin farklı boyutları dikkate alındığında araçsal kötünün kapasitesi ile araçsal iyinin kapasitesinin bir ilişkiselliğinin olduğu görülecektir. Bu çerçevede kötülüğün bir uyumsuzluk ve önemsizlik olarak istisnailik içermesi, iyiliğin de bir kapasite olarak evrensel oluşu Tanrı'nın gücünün ikna ediciliğini delillendirir. (Cobb-Griffin; 2006, s. 84-92). Bu süreç, insanın varoluşsal durumunu açığa çıkarır. Tanrı insana imkanlar alanı sunar. Bu imkanları, eyleme fırsatları vermiştir. Bunun içindir ki Tanrı ihtiyaç duyulan hayata bizi götürecek imkanlar yaratır. Tanrı çezbeder, zorlar ve ikna eder, insan karar verir Bunun sonucu da insan hayatı seçer (Cobb-Griffin, 2006, s. 188). Bu teolojik perspektif, süreç teizmi olarak ortaya konulsa da problemin zemininin varoluşçu bir yaklaşımı esas aldığı görülmektedir. İnsan var olma eylemine kendisi karar verir. İnsanın varlığı dünyada bir varlıktır. Dünyaya atılmış olan insanın dünyaya olan teolojik tutumu varoluşsal bir olumsuzluk içerir (Cobb-Griffin, 2006, s. 88,99). İnsanın bu durumu, ahlaki kötülüğünün ve neden kötülük yapabileceğinin uğrağını sunar.

İnsanın ahlaki kötülüğü dikkate alındığında hayatın anlamının ne olduğu sorusu farklı bir boyut kazanacaktır. Hayatın anlamını soruşturan insanın kendi kötülüğünü de dikkate alarak anlam üretme arayışı varoluşçu perspektifin önemli bir bileşenidir. Bu kapsamda kuşkusuz insanın ahlaki kötülüğünün bir anlamı olmalıdır. Acı çeken ya da ötekine zarar vererek acı çektiren insan için kötülükleri anlamlandırmak varoluşsal bir ontolojik derinliği ortaya koyar. İnsanın ahlaki kötülüğü ile hayatın anlamı arasında oluşturulan ilişki sürecinde Tanrı inancı da önemli bir aşamadır. Her şeyi yaratan, mutlak iyi ve güç sahibi bir Tanrı'nın varlığı ile insanın kötülüğünün ilişkilendirilemeyeşi, hayatın anlamsızlığı çıkarımının zemini olarak tespit edilegelmiştir. Kötülük probleminin ki özelde ahlaki kötülük probleminin varoluşçu perspektiften analizi ve ortaya konuluşu sadece hayatın anlamsızlığı çerçevesinde değildir. Ahlaki kötülüklerin varlığı ile hayatın anlamı sorununun pesimist yaklaşımdan farklı olarak iyimser bir kazanımla ortaya konulması ahlaki kötülük sorununa varoluşçu bir çözümü ödümler. Kötülüğün olmadığı bir hayatın anlamının sorgulanmasına dair bir problemin olmayacağına yönelik bir çıkarım sadece bir varsayımdır. Ahlaki kötülüklerin tüm çeşitlilikleri ile birlikte varlığı dolayımında bir anlam kurulumunun sağlanması problemin insan odaklı çözümünde önemli bir atılımdır. Korkunç kötülükler, Tanrı olmazsa insanı korkunç bir anlamsızlığa sürükleyebilir. Tanrı'nın olmadığı veya reddedildiği bir ortamda ahlaki kötülüklerin faillerinin yaptıkları anlamlandırılmaz. Ahlaki kötülüklerle katlanabilme cesareti ve kötülüklerin üstesinden gelme pratiği insanın Tanrı inancını olumlar. Bu perspektiften ateizmin gerekçesi olarak ortaya konagelen kötülüklerin varlığının Tanrı'nın varlığının aleyhine delil olarak kullanılması dayanıksız kalacaktır. Kötülüklerin varlığı ve

insanın ahlaki olarak kötü de olabilmesi, Tanrı'nın varlığının lehinde bir delil olarak da kullanılabilir (Tokat, 2024, s. 69-74).

Tanrının olmadığı bir dünya durumunda insanı, kötülükle mücadelede devam ettirecek motivasyonun kaynağı belirsizleşir. Anlam evrenin dekorasyonudur. Bu çerçevede insanın gerek kozmik anlamı gerekse de anlam arayışı Tanrı'ya rağmen değildir. Hayat, Tanrı varsa daha anlamlıdır. Ahlaki kötülükler gerekçesiyle Tanrı'nın varlığını dışarıda bırakan bir anlam arayışı insanı saçma fikrine daha çabuk yönlendirir. İnsanın yaşamını anlamlı kılan Tanrı'dır (May, 2022, s. 24, 25). Tanrının varlığı ve gücüyle her şeye izin verilmiştir ve bu durum amaçsız ve anlamsız değildir.

Ahlaki kötülüğün teorik ve kavramsal yönü kuşkusuz felsefi bağlamda oldukça önemlidir. Bununla birlikte problemin teolojik bağlamının pratik tezahürünü ortaya koymak da bu çalışmanın amaçları arasındadır. Bu pratik yönelim, ahlaki kötülüklerin proaktif, varoluşçu bir söylem ve mücadeleyle önlenibilme imkanını da dikkate almaktadır. Çünkü ahlaki kötülük sorununun öznesi de nesnesi de insan olup çözümü de insanda aranmalıdır. Bu perspektifle insani olan teolojik olanın önüne alınmıştır. Kurgusal ve rasyonel teodiselerdeki “teolojik haklılaştırma” girişimi, “insani haklılaştırma”ya tercih edilmemiştir.

Kötülüğün bir teolojisi kurgulanabilir. Kötülüğün doğal ya da rasyonel teolojisi, kötülüğün ortaya çıkardığı problemlerin anlaşılmasını engelleyen teorik bir zemindir. Geleneksel teolojinin ortaya koyduğu teodiseler, savunular ve argümanlar (Draper; 2018), modern düşüncede farklı ve yeni kavramlarla ifade edilse de problemin pratik boyutlarının ve çözümünün diğer alan ve bilimlerle ilişkisel boyutunun ortaya konulması bakımından insanı merkeze alan bir metodoloji ile insanın varoluşsal sorunları bağlamında kötülüğün teolojisinin yeniden yapılandırılması önerilmektedir: Varoluşsal teodise. Kötülük fenomeninin kendisini anlamaktansa kötülüğe mazeret üretme kurgusal ve rasyonel teolojik yaklaşımın bir metodudur. Dünyadaki bütün kötülüklerin varlığının açıklanması ve gerekçelendirilmesine yönelik ortaya konan teolojik yaklaşımlar, bir bütün içerisinde ele alındığında kötülüğün hala ortada anlaşılmaz olarak kalması, sadece metodik bir sorun olarak değerlendirilemez. Dünya ve dünyayı egemenliği altında bulunduran insan kendi içsel ve dışsal bütünlüğü içerisinde değerlendirilmedikçe kurgusal ve analitik bağlamda oluşturulan söylemler etkisiz kalacaktır. İnsanların korkunç şekilde katledildiği, suç oranlarının ve çeşitliliğinin arttığı, teknolojinin ilerlemesi ile kötülük yapma potansiyelinin korkunç boyutlara ulaşması herhangi bir kurgusal teodiseyle rasyonelize edilemez (Svendsen, 2017, s. 43-68). Kötülüğün insanın hayatında bir rolü vardır. İnsan kendi tarihini bu kötülükler ile yapagelmıştır. Kötülük insanın sorunudur. İnsanın seküler yönelimi de dikkate alındığında bu problemin teolojik yaklaşımlarda antropolojik ve varoluşçu bağlamının askıya alındığı gözlenmiştir. İnsanın neden kötülük yaptığı sorununun çözümü onun varoluşsal durumunda kayıtlıdır. Özellikle modern insanın dünyayla olan ilgisi ve ilişkisi, neden kötülük yaptığını ifşa eder. İnsanın iyi ya da kötü oluşunun varoluşsal durumu onu bir kötülüğü amaçsal mı yoksa araçsal mı yaptığını da belirler. (Svendsen, 2018, s. 97-227) Bu çerçevede ahlaki kötülüğün mahiyeti ötekine zarar verme olarak açığa çıktığında neredeyse her insanın varoluşsal karanlık bir tarafının olduğu belirir. Her insan kötülük veya yanlış yapmaya meyledebilir: “Benzer bir şeyi benim yapmama ne yol açardı? Bu kötülüğü neden yapmazdım?” Sonuç varoluşsal bir eğilimdedir ve ilahi yazgıdadır. Bu sebeptir ki özgür insanın kasten işledi korkunç ahlaki kötülüklerin teolojik karşılığının cehennem olması dünya-ahiret uyumunun tezahürüdür.

SONUÇ

Ahlaki kötülük probleminin sistematik şekilde felsefi bağlamda geleneksel olarak ele alınışı kötülüğün ne olduğuna yönelik idi. Oysaki sorun, insanın neden kötülük yaptığıdır. İnsanın niçin kötülük yaptığı sorunu, insanın iyi ya da kötü olduğu sorunundan önce gelir.

Çünkü insan iyi de olsa kötülük yapma olanağına sahiptir. Her şey ve eylem, ne yapmaya karar verildiğine bağlıdır. İnsanın kararları ki bu başkaldırı da olsa kötülüğün sınırlanabileceği umudunu verir. İnsanın neden/niçin kötülük yaptığı sorunu, “Nasıl iyi olunur?” sorusu ile birlikte düşünülmelidir. İnsan yaradılışı gereği iyidir. Bununla birlikte iyiyi ve kötüyü yapmaya meyillidir. Keza insan me iyidir ne kötü. Hem iyidir hem kötü. İnsanın iyiliği aslı olup kötülüğü istisnâdır. Bununla birlikte insanın bu istisnâ yönünün aslı yerine hakim gelmesinin çok boyutlu bir açıklama gerektirdiği aşikardır. İnsanın iyiliği de kötülüğü de varoluşsal ihtiyaç ve kültürel ortamından bağımsız değildir. Bilgisizliği veya insanın kendine hakim olamaması kötülüğünün bir gerekçesi olsa bu nedenler yeterli değildir. Özgürlük-sorumluluk dengesi de bu gerekçeye birer ektir. Bununla birlikte insanın ahlaki kötülüğü, varoluşsal doğası gereği fail-fiil bütünlüğü bağlamında durumsaldır.

Adalet-ceza uyumu ya da uyumsuzluğu, Tanrı-insan ilişkisi sorununun felsefi ve teolojik analizinde görülmektedir. İnsanın bilgisi, seçimi ve eyleme geçmesi ödül-ceza dolayımında varoluşsal bir alanı katmanlar. Dünya sahnesinde insanın bütün eylemleri niyeti, amacı, özgür tercihi ve idrakiyle ya övgüye ya da yergiye maruz kalır. Aynı şekilde itaat ve itaasızlık de bu çıkarıma uygulanır. Bu süreç teolojik bir vargıyla cennet ya da cehennem olarak bütünlenir. Burada imtihan teodisesi ile telafi teodisesi, pratik seviyede varoluşçu bir bağlama evrilir. Bu süreç varoluşçu bir teodise olanağını mümkün kılar.

Kötülükler bir anlam ve durumsallık ifade eder. Bu kapsam, kötülüklerle iyiliğin bir arada oluşunu mümkün kılar. İyiden kötüyü, kötünden iyiyi çıkarsama güç ve imkanına sahip insan, kötüyü mücadele edip iyi kalmayı seçmelidir. Tanrı kötülükleri herhangi bir amaçla yaratmış olabilir. Bunun karşısında insana da kötüyü yapmaması ve kötüyü mücadele edebilecek güç ve yeti vermiştir. Bu da mücadele teodisesidir ki varoluşçu teodise odaklıdır. İnsanın gücünü aşan kötülükler için ise ilahi adalet güvencesi sunulmuştur. Bu da bir telafi teodisesidir. Kötüklerin ilahi cezaya, iyiliklerin de ödüle karşılık olması kötüyü etkin mücadelenin teolojik gerekçesidir. Bu da imtihan teodisenin varlığını gösterir. Bu nedenle imtihan, mücadele ve telafi teodiseleri bir bütün olarak varoluşçu teodisenin farklı boyutlarıdır. İnsanın kötüyü mücadelesi imtihan oluşu gerektirir. İnsan var kalmak için çalışır, üretir, emek harcar. Toplumsal yaşamında ötekiyle ilişki sürecinde sınırlar belirleyip yasa ve norm üretir. Bu kurulumda gerektiğinde isyan eder. Bu gerekçe daha iyi bir dünyada yaşama arzusudur. Bu da varoluşçu bir teodise açılımıdır. Bu teodisenin kurulumu bir yaşam pratiğini yansıtır.

KAYNAKLAR

- Cobb, J. B. – Griffin, D. R. (2006). Süreç Teolojisi, T. İmamoğlu-R. Yazoğlu (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Cole, P. (2022). Kötülük Miti. R. Kuldaşlı (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Draper, P. (2018). Kötülük Argümanı. Din Felsefesi: Klasik ve Güncel Meseleler. A. Çavdar (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2019). Hayatın Anlamı. K. Tunca (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frankl, V. E. – Lapide, P. (2020). Tanrı Arayışı ve Anlam Sorunu. N. Tali Ölçer (Çev.), İstanbul: Totem Yayınları.
- Frankl, V. E. (2018). Anlam İstenci Logoterapinin Temelleri ve Logoterapi Uygulamaları. M. Yalçınkaya, (Çev.), İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Frankl, V. E. (2019). Duyulmayan Anlam Çılgılığı: Psikoterapi ve Hümanizm. S. Budak (Çev.), İstanbul: Totem Yayınları.
- Frankl, V. E. (2021). İnsanın Anlam Arayışı. Ö. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- May, T. (2022). Anamlı Bir Yaşam: Sessiz Bir Evrende Anlam Arayışı, B. Aşçı (Çev.) İstanbul: İrene Kitap,
- Svendsen, L. (2018). Kötülüğün Felsefesi, M. Hocaoglu (Çev.), İstanbul: Redingot Kitap.
- Tokat, L. (2014). Anlam Sorunu. Ankara: Elis Yayınları.